

תשובה דבר פשוט הוא שברכו נתקן קודם ברכות של שמע בין בשחרית בין בערבית, ואם כל הצבור שמעו אותו קודם הברכות אין לאמרו כלל לאחר התפלה והאומר הוא טועה. גם הרמב"ם ז"ל לא הזכירו כלל לא מן הדין ולא שיהיה מנהג. וכן נהגו בברצלונה שלא לאמרו כלל אחר קדיש אחרון, זולתי בלילי שבתות וי"ט לבד שנוהגים לאמרו לפי שאז מקדימין להתפלל מפני שצריך להוסיף מחול על הקדש ויש רבים מן הקהל הבאים באמצע התפלה ולא שמעו אותו ויש להם להתפלל אחר תפלת הצבור ולזה חוזר שליח צבור לאמרו כדי להוציאם.

7. שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קלג סעיף א

בשבת וי"ט אין אומרים ברכו אחר קדיש בתרא. הגה: אפי' במקום שנהגו לאמרו בימות החול, שמא לא היו יחידים בבהכ"נ כשאמרו ברכו, מכל מקום בשבת וי"ט אין לאמרו, דהכל באין לבהכ"נ קודם ברכו (ב"י בשם ריב"ש).

8. משנה ברורה סימן קלג ס"ק ב (ב) דהכל באין וכו' - דאפילו אם אירע לאחד שנתאחר לבוא אחר ברכו מ"מ מסתמא כבר שמע ברכו מהעולים לתורה:

9. משנה ברורה סימן סט הקדמה ועיין לקמן בסימן קל"ג בב"י דמוכח דמנהגם הוא דאף אם אירע שלא בא אדם לבה"כ אחר ברכו אעפ"כ אין מדקדקין בכך לבד משבתות וי"ט כדאיתא שם ומ"מ אין לבטל מנהגם בבה"כ מפני המחלוקת אבל במקום שאין לחוש למחלוקת יש לנהוג שלא יאמר הש"ץ ברכו א"כ בא אחד אחר ברכו ולא שמע כלל באותו יום ואף שכבר אמר יוצר אור מותר ג"כ לומר בשבילו אף על פי שלא יסמוך אליה יוצר אור

10. פסקי תשובות אורח חיים סימן קלג אות א ועפ"י זה יש נוהגים שגם בשני וחמישי ובשאר הימים שיש בהם קריה"ת אין אומרים ברכו אחר קדיש בתרא, אבל בשאר הימים שאין בהם קריאת התורה אומרים ברכו, וכן במעריב אומרים ברכו תמיד, ואף במנין מצומצם וידוע שכולם שמעו הברכו קודם התפילה, מ"מ חוזרים לומר ברכו גם אחר קדיש בתרא משום לא פלוג.

11. פסקי תשובות הערות סימן קלג הערה 3 ובאורחות רבנו ח"א עמ' ע' שאמר החזו"א זצ"ל שיש לאמרו בסוף התפילה ממש, לפי הטעם משום המאחרים, הרי יש לאחר כמה שאפשר, ולכן נהג אצלו בחודש אלול לומר הברכו אחרי לדוד ה' אורי וישעי, וע"ע קצוה"ש סי' כ"ד סקל"ו דמה שנוהגין המתפללים נוסח ספרד לומר הברכו בשחרית אחר קדיש דרבנן ולא אחר עלינו, משום דהקדיש דאחר עלינו הוא ק"י ולפעמים אומרו קטן שאין ראוי שיאמר ברכו להוציא את הרבים משא"כ קדיש דרבנן אינו קדיש ליתום דווקא.

12. כף החיים סימן קלג ס"ק א וזהו לפי פשט הדברים אבל בשער הכוונות כתב ב' כוונות לברכו, אחת לברכו שקודם יוצר ואחת לברכו שאחר קדיש בתרא, וכתב דגם בשני פעמים ברכו של תפילת ערבית דליל שבת גם כן תכוין ב' כוונות האלו אחת בברכו הראשון והשניה בברכו השני

13. אשי ישראל פרק כו סעיף כ ואם אינו נוהג לומר ועתה הוא ש"ץ במקום שנוהג לומר יאמר "ברכו" וכמו הציבור

14. ערוך השולחן אורח חיים סימן קלג סעיף ה כתבו רבותינו בעלי הש"ע בשבת ויום טוב אין אומרים ברכו אחר קדיש בתרא אפילו במקום שנהגו לאמרו בימות החול שמא לא היו יחידים בבית הכנסת כשאמרו ברכו מכל מקום

1. שו"ת רדב"ז חלק א סימן תקעב

אבל ברכת התורה אין קריאה בס"ת בפחות מעשרה ולפיכך מזכיר את ה' ואומר ברכו את ה' המבורך לפי שהוא לבדו בא לקרות והצבור לא נתחייבו בברכה זו ואומר כשאני מברך ה' אתם הבו גודל לאלהינו ע"ד הכתוב כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו. ומשום דבעי למימר ברכו ונראה כאלו הוציא עצמו מן הכלל תיקנו שיאמר המבורך לכלול עצמו עמהם.

2. פסקי תשובות אורח חיים סימן נז אות א

וטעם אמירתה שהוא כעין קריאה לציבור על חיובם לברך להשי"ת ברכות ק"ש ולהתפלל, ובזמניהם מצוי היה שהיו יוצאים ידי חובה מהש"ץ, והוא כאומר לציבור הסכימו לקריאתי ולברכתי,

3. שו"ת תשב"ץ חלק ב סימן יב

וכיון דבברכת התור' אומר' ברכו הכי נמי בפריסת שמע אומרים ברכו שהרי ברכת אהבת עולם ברכת התורה הוא וכדאמר' (ברכו' י"א ע"ב) הקדים לשנו' אחר שקרא ק"ש א"צ לברך מהאי טעמא שכבר נפטר באהבה רבה אבל לאחר תפלה אין לו סמך אלא שלפעמים שוהין שם עשרה בני אדם שיש בהם שלא פרס על שמע אומר' להם ברכו כדי שיעלה להם לפריסת שמע ואחר ששומעין ברכו מתחילין ברכת יוצר אור או ברכת מעריב ערבים וכן מצאתי בסדר רב עמרם גאון ז"ל וזהו שלא נהגו לאמרו אלא בתפלת השחר ובתפלת הערב שיש בהם ק"ש אבל בתפלת המנחה לא נהגו לאמרו כשנפטרינן משם וכיון שנקבע המנהג מפני זה לא יש כח ביד שום אדם לבטלה:

4. פירוש הסולם לזוהר - במדבר פרשת בלק מאמר הינוקא אות קיא

אנו היושבים למטה, למה אנו אומרים ברכו את ה', הוא משום שאנו צריכים להמשיך עלינו אותו את, שהיא המלכות, ובה נבא לפני המלך, ז"א, לראות פניו, וע"כ אמר דוד, אני בצדק אחזה פניך, אני בצדק, שהיא המלכות הנקראת צדק, ודאי. כלומר, ע"י הצדק שהיא המלכות אחזה פניך. ומשום זה תחילת התפלה היא ברכו את ה', להמשיך על ראשינו, את הזו, שהיא המלכות ואחר שאנו משכנו את את הזו עלינו, יש לנו לומר התפלה ולשבח.

5. כף החיים סימן נז ס"ק ג

אמרו במדרש רות על פסוק "חדלו לכם מן האדם וכו' שהנשמה אינה נכנסת להתיישב בגוף האדם עד שברך ברוך ה' המבורך לעולם ועד והיא ממתנת באפו עד ברכו ואם אינו זוכה לברכו הולכת לה ונשאר ונחשב לבמה ... ולכן צריך לחזור אחר עשרה כדי שיאמרו ברכו ויענה אחריהם להשלמת נפשו

6. שו"ת הריב"ש סימן שלד

שאלת מנהג היה בארץ ההיא לומר ברכו אחר הקדיש אחרון מן התפלה, ועתה מקרוב בא שם רבי משה נר"ו שהוא מרביץ תורה באוקלי"ש ומיחה ביד הקהל ובטל המנהג ההוא שהיה קדמון בידם באמרו שאין לומר ברכו מאחר שאין ברכה לאחריו. ושכן נראה מספר אורח חיים (סי' קלג) שלא הזכיר ברכו אחר קדיש בתרא. ועתה יש אנשים מנכבדי המקום ומאציליה מערערים בדבר לאמר כי הוא פוגם אבותיהם לבטל עתה מנהג שנהגו אבותיהם. וגם כי זה מנהג פשוט ברוב מקומות ישראל, והדבר הזה קשה עליהם מאד לבטל מנהג אבותיהם. ובקשת להודיעך דעתי בזה.

בשבת ויו"ט אין לאומרו דהכל באים לבית הכנסת קודם ברכו עכ"ל והמנהג הזה אין ידוע אצלינו ואין אנו אומרים זה לא בחול ולא בשבת ויו"ט:

אופן אמירתו

15. רא"ש מסכת ברכות פרק ז סימן כו

כתב בשם רב סעדיה גאון שהעולה לס"ת אחר שאמר ברכו והשומעים עונין ברוך ה' המבורך לעולם ועד גם הוא יש לו לחזור ולומר ברוך ה' המבורך דכי היכי דאמר' לעיל דהמברך בהמ"ז חוזר למקום שפסק ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו כמו שאמרוה אחרים ה"נ חוזר ואומר מה שאמרו האחרים ואף על פי שאומר המבורך לא הוציא עצמו מן הכלל דה"נ המברך כשאומר נברך לא הוציא עצמו מן הכלל ואפ"ה חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו:

16. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נז סעיף א

אומר שליח צבור: ברכו את ה' המבורך ועונים אחריו: ברוך ה' המבורך לעולם ועד, וחוזר ש"צ ואומר: ברוך ה' המבורך לעולם ועד. ונהגו שהש"ץ מאריך בברכו והקהל אומרים יתברך וישתבח וכו' בעוד שהוא מאריך בברכו (טור).

17. משנה ברורה סימן נז ס"ג

(ג) וחוזר ש"ץ - כדי שיכלול את עצמו ג"כ בכלל המברכים. ואם אין שם עשרה בלא הוא אם לא ענה עמהם לא יצא ידי חובתו. מ"א בשם אגודה [קשה לי אפי' יש עשרה בלתו ג"כ לא יצא ידי חובת עצמו כיון שלא ענה עמהם ולענין השאר לכא' דיוצאים בכל גוני דלא גרע מאם היה אחד מתפלל או ישן דקי"ל לעיל סי' נ"ה ס"ו דמצטרף]:

18. ביאור הלכה סימן קיג סעיף ג

בוכל קומה וכו' - עיין במגן גבורים שדוחק למצוא טעם למנהג שנהגו העולם לכרוע בברכו עי"ש אולם באמת יש למנהג זה סמך מן המקרא בדברי הימים א' קפיטל כ"ט פסוק כ' עי"ש ומנהג ישראל תורה:

19. דברי הימים א פרק כט פסוק כ

וַיֹּאמֶר דָּוִד לְכָל הַקֹּהֵל בְּרָכוּ נָא אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וַיְבָרְכוּ כָל הַקֹּהֵל לַה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיהֶם וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לַה' וְלַמַּלְאָה:

20. שו"ת אור לציון חלק ב פרק ה - הלכות פסוקי דזמרה וקדיש אות יג

יג. שאלה. האם צריך לכרוע כשעונים ברכו. תשובה. אין לציבור לכרוע ואף לא להניע ראשו כשעונה לברכו, ורק שליח הציבור כורע באמירת ברכו וזוקף באמירת השם.

21. שו"ת אור לציון חלק ב - הערות פרק ה - הלכות פסוקי דזמרה וקדיש הערה יג

יג. בברכו לא נתקנה כריעה, ואף לעמוד אין צריך. וכמו שנתבאר לעיל בבאורים לתשובה ט', וכיון שלא נתקנה כריעה אסור לכרוע, וכמבואר בשו"ע בסימן רפ"א סעיף א' שאין לכרוע אלא במקום שאמרו חכמים, וכן כתב מרן בסימן קי"ג סעיף ג', שאם כורע הרי זה מגונה. והטעם הוא שנראה כמזלזל, שכורע על כל דבר, וכן מנהג בני ספרד שלא לכרוע כלל בברכו. ואפשר שניענוע הראש אינו בכלל האיסור, וראה במג"א בסימן נ"א ס"ק ח' שהסתפק בזה, והטוב ביותר שלא יניע ראשו כלל. ורק שליח ציבור כורע כשאומר ברכו, כמבואר במחזור ויטרי בסימן קס"ו דף ע"ח ד"ה והוא רחום, שכורע בברכו וזוקף בשם, וכן כתב בכל בו בדין ברכו בסימן ח', ע"ש. ומאותו טעם אין לכרוע ג"כ כשמזמנים בברכת המזון בעשרה, אף שיש נוהגים לכרוע כשמזכירים את שם ה', כיון שאין לכרוע אלא במקום שאמרו חכמים. וכן לא יכרע השליח

ציבור בברכת מעין שבע, כיון שלא נתקן שם לכרוע. וכן אין לכרוע באמירת בריך שמייה, כשאומר דסגידינא קמיה, כיון שאין תקנה לכרוע שם, וכן כתב בכה"ח בסימן קי"ג אות י"ב, ע"ש.

22. ערוך השולחן אורח חיים סימן נז סעיף א

ודע שנוהגין לכרוע מעט באמירת ברכו ולא ככריעות שבשמ"ע ונכון הוא ואפי' לפי מה שיתבאר בסימן קל"ט דלקריאת התורה אין לכרוע מ"מ בשעת התפלה כורע וכן המנהג הפשוט